

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Odznaka PTK

Rok XV: 2017

Nr 5 (500)

Data odczytu: 01.02.2017 r.

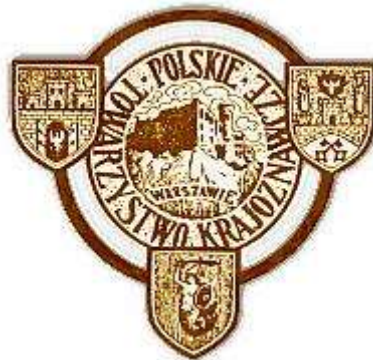
Data wydania: 01.02.2017 r.

=====

1053. spotkanie

Wiesław Błachnio

Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w Grudziądzu Zarys historyczny

W dniu 3 grudnia 1906 roku zostało utworzone w Warszawie jako stowarzyszenie – Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Po odzyskaniu niepodległości w nowym państwie polskim dynamicznie rozwijał się ruch krajoznawczy. W Grudziądzu również te trendy były zaawansowane. Z inicjatywy kilkunastu prawdziwych krajoznawców doszło do utworzenia w Grudziądzu Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. 19 listopada 1922 r. w lokalu ówczesnego Muzeum Miejskiego przy ul. Legionów 28 odbyło się inauguracyjne zebranie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Na zebraniu obecny był Prezes Rady Krajoznawczej w Warszawie – Aleksander Janowski.

Pierwszy powołany Zarząd Oddziału PTK stanowili: prezes – st. kapelan ks. **Władysław Łęga**, sekretarz – **Helena Baczyńska** oraz **Dominik Binder**, **Henryk Gąsiorowski**, **Konstanty Ossowski**, **Egon Tkaczyk** i **Wiktor Kulerski** jako członkowie zarządu.

Przy Oddziale PTK utworzono tematyczne sekcje, którymi kierowali:

- muzealna
- wycieczkowa
- wydawnicza
- naukowa i odczytowa
- biblioteczna
- schroniskowa
- młodzieżowa

- Władysław Łęga,
- Dominik Binder,
- Henryk Gąsiorowski,
- Władysław Łęga,
- Izydor Śliwa,
- Maria Czerska,
- Egon Tkaczyk.

Prezes PTK ks. kapelan Władysław Łęga

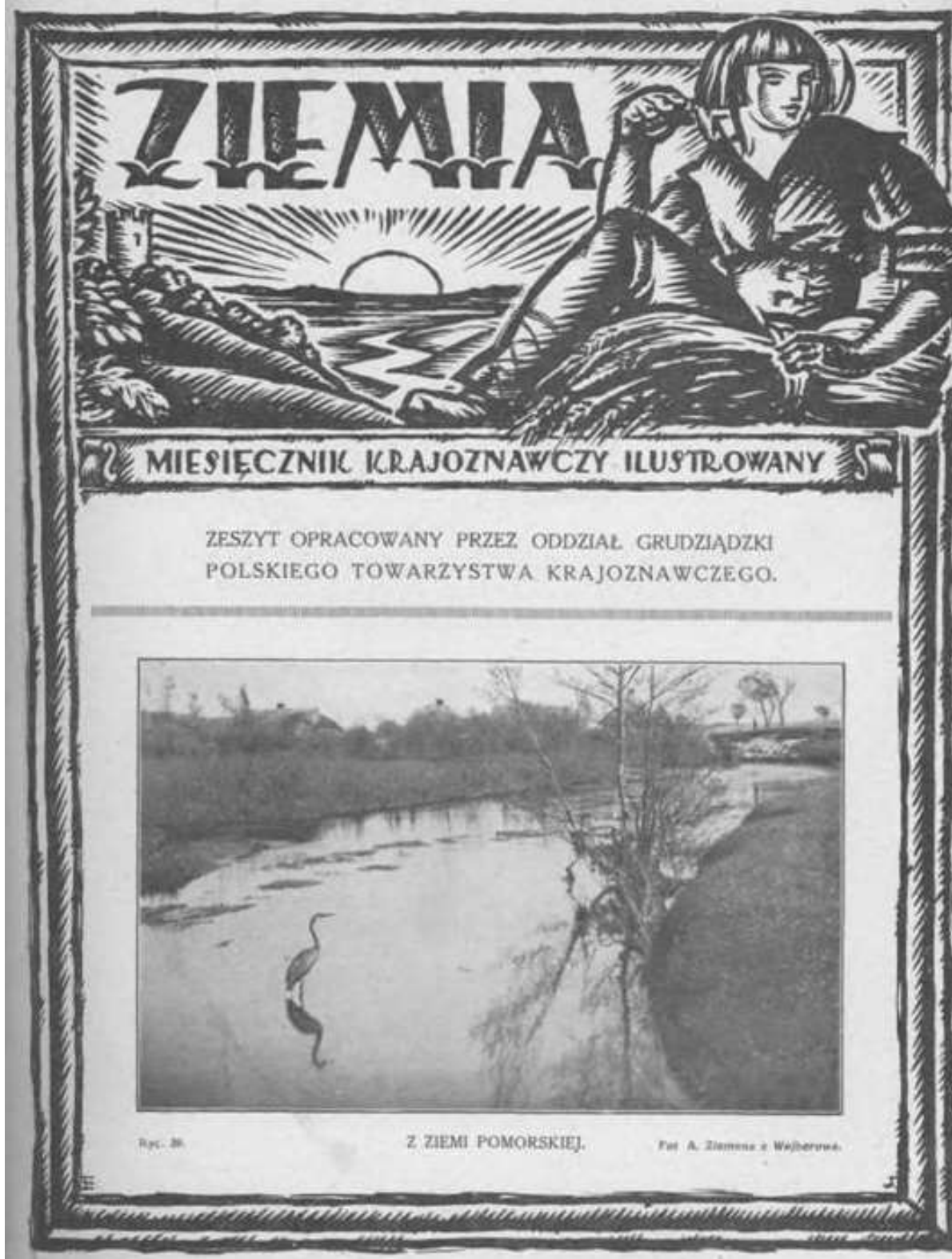
Założenie Oddziału PTK w Grudziądzu – w mieście, które przez blisko 150 lat pozostawało pod zaborem pruskim, było jak na tutejsze stosunki wydarzeniem o wielkim wydźwięku politycznym, społecznym i kulturowym.

Najważniejsze cele towarzystwa to zainteresowanie mieszkańców historią i zabytkami własnego regionu, gromadzenia zbiorów muzealnych oraz popularyzowanie zabytków i wiedzy krajoznawczej poprzez wycieczki, odczyty i wydawnictwa. Działalność tę rozwijali dla społeczeństwa czołowi działacze organizacji. Werbowali do PTK nowych członków w różnej grupie wiekowej. Oddział grudziądzki nie był organizacją masową, liczył ok. 40

członków.

W maju 1925 r. redagowany przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze ilustrowany miesięcznik krajoznawczy „Ziemia”, (rok X, nr 5) w całości poświęcony był Grudziądzu, a autorami artykułów byli miejscowi działacze PTK. W słowie wstępnym redakcja miesięcznika napisała: „Z prawdziwą radością przyjęła Rada Krajoznawcza i Redakcja „Ziemi” zgłoszenie Oddziału Grudziądzkiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego o opracowaniu specjalnego numeru naszego organu. Wypełniony całkowicie pracami mieszkańców Pomorza – grudziądzki numer „Ziemi” jest niezbitym dowodem twórczości ducha polskiego nad dolną Wisłą, a jednocześnie budzi nadzieję, że zapoczątkowana praca rozwinie się i pogłębi, wnosząc do dorobku kulturalnego naszego narodu nowe wartości z tak ważnej dla Państwa Ziemi Pomorskiej. Jest też ten numer żywą ilustracją, ile zrobić może grupa inteligencji prowincjonalnej, jeżeli piastuje w sercach szczytne dążenie i zapal patriotyczny. Do wydobycia takich właśnie przejawów dąży nasz młody duch regionalistyczny, a gorąco życzyć należy, aby przykład Grudziądza pociągnął licznych naśladowców”.

Ks. Władysław Łęga napisał opublikowane w tym numerze artykuły następujące: „Rozwój miasta Grudziądza”, „Rekinie pod Grudziądzem” oraz „Mu-

Okładka Ziemi Miesięcznika Krajoznawczego Ilustrowanego, R. X, nr 5 z maja 1925 r.
Ze zbiorów biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu.

zeum Miejskie w Grudziądzu”.

Do końca 1926 roku członkowie oddziału wygłosili 88 odczytów oraz

zorganizowali 51 wycieczek krajoznawczych.

W trakcie dalszej działalności Oddział założył własną bibliotekę krajoznawczą liczącą ponad 500 tomów w tym wszystkie prace Oskara Kolberga, gromadził zbiory archeologiczne, etnograficzne i przyrodnicze. Wydawano serie pocztówek i widokówek głównie autorstwa Henryka Gąsiorowskiego, obrazujących różne regiony Polski, opracowano 3 przewodniki po Grudziądzu oraz świetną mapę krajoznawczą Pomorza.

Do ważnych osiągnięć Oddziału PTK należy udział w organizacji Pomorskiej Wystawy Przemysłu i Rolnictwa w Grudziądzu w 1925 roku. W czasopiśmie Głos Pomorza z dn. 27 czerwca 1925 r. w artykule pt. „*Krajoznawstwo na Wystawie*”, ks. Władysław Łęga tak opisywał udział PTK w imprezie: „Oddział przygotował więc i wystawił tabelarycznie ułożone zdjęcia, przeźrocza, bromadoniki i mapy, ilustrujące morze i wybrzeże (w pawilonie morskim), okolice Grudziądza, Torunia, Wejherowa, Kartuz, Bory Tucholskie, ruiny zamków krzyżackich itp. (w Szkole Budowy Maszyn).

Złączony jest z krajoznawstwem dział archeologiczny, okazy sprowadzone z muzeów w Grudziądzu i Toruniu, fotografie i rysunki odzwierciedlają kulturę Pomorza w czasach przedhistorycznych poprzez wszystkie fazy rozwoju kulturalnego, począwszy od epoki kamiennej 8000 lat przed Chr. do czasów historycznych.

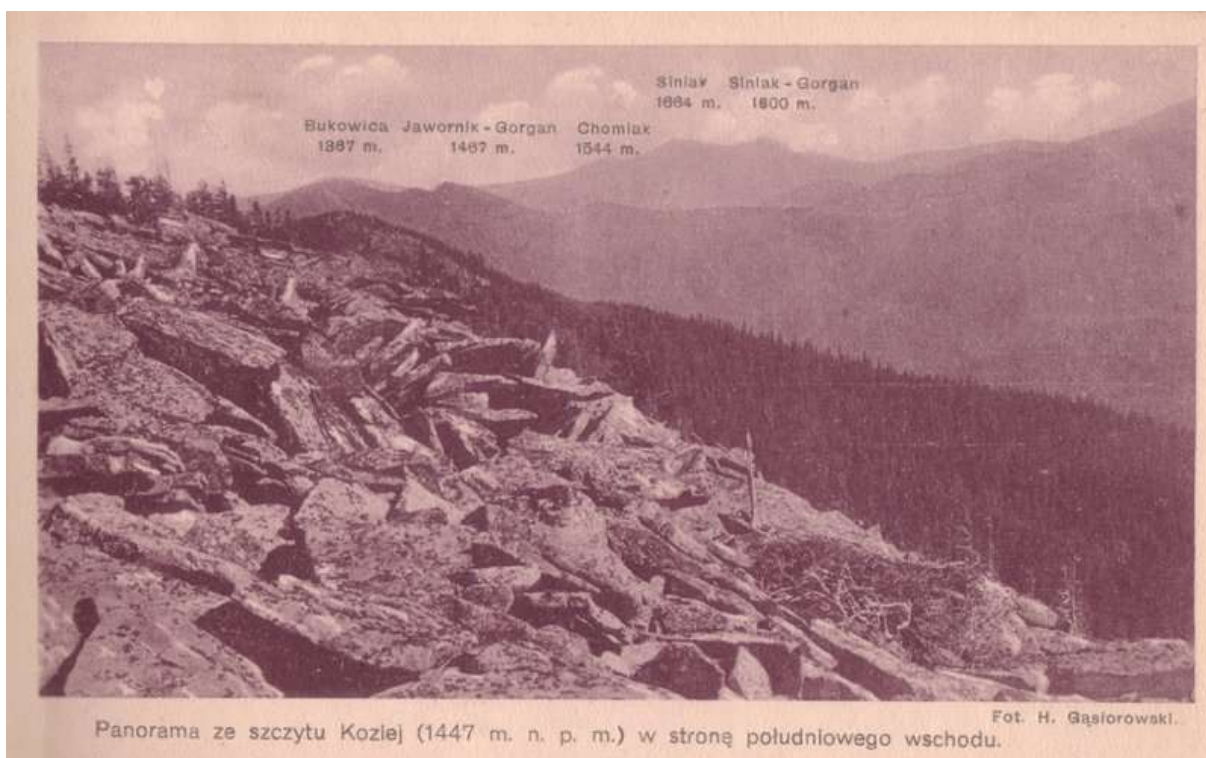
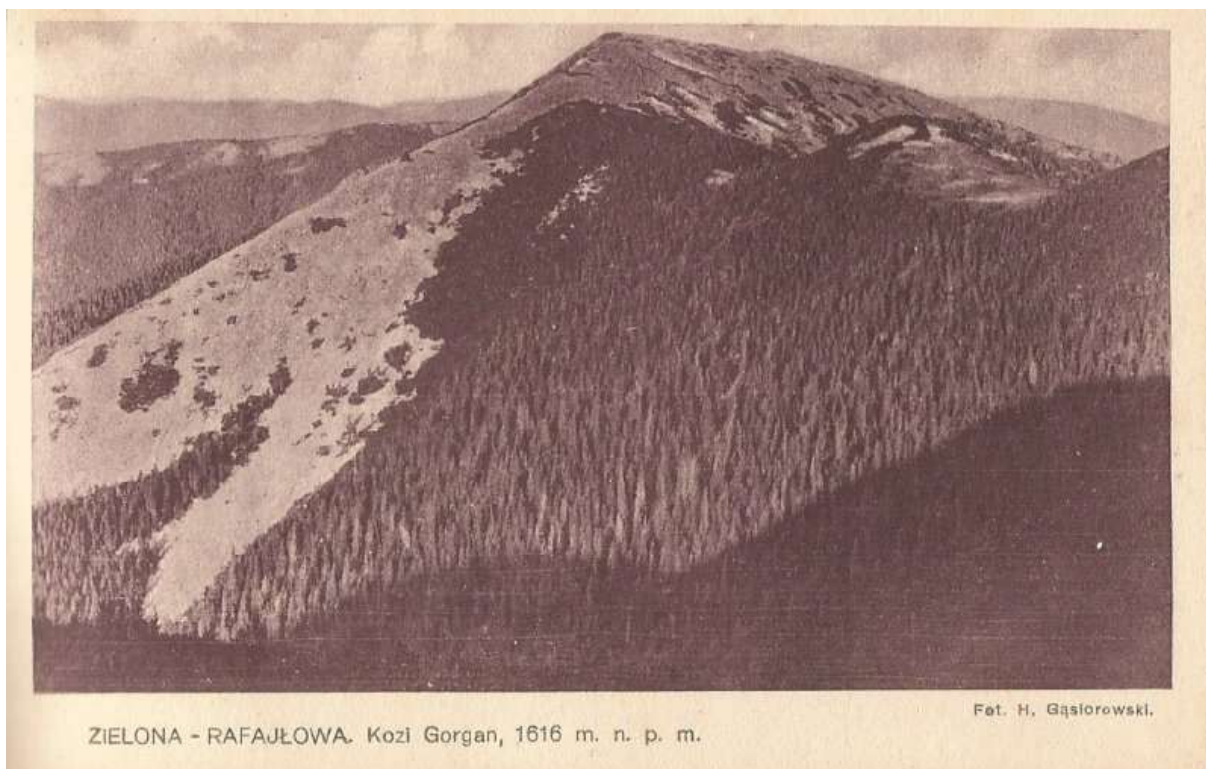
Są tam więc okazy i rysunki harpunów, dowodzących, że ludność Pomorza żyła w warunkach podobnych do szczepów polarnych, podlodowcowych. Są narzędzia krzemienne i kamienne z czasów, kiedy człowiek nie znał metalu. Pomorze bierze udział już 5000 lat przed Chr. w ogólnoludzkiej kulturze Europy. Są tu typy, wskazujące na przemysł miejscowy oraz inne dowodzące handlu z Wołyniem (Krzemieniec), skąd sprowadzano krzemień pasiasty oraz z krajami północnymi, gdzie kupowano krzemień czarny.

Bardzo wysoką była kultura na Pomorzu w epoce brązowej 2000 – 800 przed Chr. oraz żelaznej (800 do 1200 po Chr.). Wędrowki ludów przerwały ten stopniowy rozkwit kultury na Pomorzu i dopiero w XI wieku wylania się nowy rozwój w czasach przechodzących już do historii”.

Czołowi działacze PTK w osobach Władysław Łęga, Konstanty Ossowski, Henryk Gąsiorowski stanowili Zarząd Podkomisji Grudziądza dla spraw redakcji „Słownika Geograficznego Państwa Polskiego”.

Od 1927 roku przewodnictwo Oddziału PTK przejął od ks. Władysława Łęgi emerytowany major Wojska Polskiego **Henryk Gąsiorowski**. W 1928 r. zorganizował on przy oddziale Klub Fotografów Amatorów cieszący się dużą popularnością.

15 maja 1927 roku grudziądzki Oddział PTK uruchomił na sezon letni schronisko dla młodzieży żeńskiej i męskiej. Schronisko funkcjonujące w baraku

Pocztówki autorstwa Henryka Gąsiorowskiego ze zbiorów Z. Zawadzkiego.

przy ul. Fortecznej 19 posiadało 25 miejsc noclegowych z pełnym wyposażeniem. Opłata wynosiła 1 zł dla członków PTK i 50 groszy dla młodzieży.

W prowadzenie schroniska był zaangażowany Józef Błachnio, który do PTK wstąpił 23 kwietnia 1928 r.

W Grudziądzu funkcjonowało 5 młodzieżowych kół krajoznawczych.

W latach 1928-1932 działały III i IV Koło Krajoznawcze Polskiej Młodzieży Szkolnej, których założycielem i prezesem był dr Józef Błachnio. Działały w nich zorganizowane tematyczne sekcje. W szczytowym okresie działalności III Koło przy Szkole Handlowej liczyło 86 członków.

Zdjęcie zarządu koła z dn. maja 1929 r.

Koło organizowało wycieczki, wygłaszało pogadanki oraz wydawało miesięcznik redagowany przez aktywistów a pozyskane ze sprzedaży środki finansowe przeznaczane były na działalność organizacyjną.

W składzie osobowym Zarządu Oddziału PTK następowały przejściowe zmiany. W 1938 r. Józef Błachnio wszedł w skład zarządu pełniąc funkcję sekretarza. Wśród innych aktywnych działaczy Oddziału okresu międzywojennego wymienić należy: dra Kazimierza Maja, Izzydora Śliwę, artystę malarza Witold Zacharkiewicza.

Wybuch II wojny światowej przerwał normalne funkcjonowanie wszystkich dziedzin Państwa Polskiego. Działacze przechodzili różne koleje życia. Wielu z nich po zakończeniu wojny nie powróciło do Grudziądza. Jednym z nielicznych, którzy przeżyli okupację w Grudziądzu był Henryk Gąsiorowski. Pierwszą krótką biografią na temat „Henryk Gąsiorowski (grudziądzki geograf, krajoznawca w 16 rocznicę śmierci)” Józef Błachnio opracował i opublikował w Informatorze Muzeum w Grudziądzu w 1963 r.

Fotografie Henryka Gąsiorowskiego.

Jako wybitnej osobie Grudziądza **Henrykowi Gąsiorowskiemu** należy poświęcić więcej uwagi i bardziej przedstawić szczegółowe informacje obrazujące jego sylwetkę.

Urodził się 1 kwietnia 1878 w Zaleszczykach na Wołyniu. Zapamiętany po-

został nie tylko przez Grudziądzan jako polski krajoznawca, nauczyciel, fotografik i major piechoty Wojska Polskiego.

Był synem Leonarda Gašiorowskiego i Marii z domu Stecher de Sebenitz. Ukończył gimnazjum w Kołomyi i studia wyższe (polonistyka, historia, geografia) zapewne na Uniwersytecie Lwowskim. Pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Kołomyi, gdzie był działaczem Sokola, Towarzystwa Szkoły Ludowej i Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Zajmował się organizacją Muzeum Pokuckiego i kolekcjonował huculską sztukę ludową. Pisał artykuły do prasy lokalnej i krajoznawczej. W latach I wojny światowej był oficerem cesarskiej austriackiej armii a od 1919 roku Wojska Polskiego. Od 1920 roku zamieszkał w Grudziądzu, gdzie był oficerem 64 Pułku Piechoty. W 1922 roku zweryfikowany został w stopniu majora ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 roku, w korpusie oficerów zawodowych piechoty i mianowany referentem do spraw kultury i oświaty w Dowództwie Okręgu Korpusu Nr VIII w Toruniu, a następnie komendantem Powiatowej Komendy Uzupelnień w Grudziądzu. Z dniem 30 kwietnia 1927 roku przeniesiony został w stan spoczynku i od tego roku zaangażował się bardziej w działalność społeczną. W 1934 roku pozostawał jeszcze w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupelnień w Grudziądzu z przydziałem mobilizacyjnym do Oficerskiej Kadry Okręgowej Nr VIII. W tym czasie przewidziany był do mobilizacji na wypadek wojny.

Mieszkając na Pomorzu współpracował z czasopismami geograficznymi,

krajoznawczymi i regionalnymi. Piastował stanowisko referenta turystyczno-krajoznawczego Rozgłośni Polskiego Radia w Toruniu (zał. 1935). Fotografował m.in. zabytki Grudziądza i Torunia, a także przyrodę Beskidów Wschodnich. Od 1934 r. był prezesem Towarzystwa Fotograficznego „Słońce” w Grudziądzu. Najważniejszą jego pracą był 3 tomy *Przewodnik po Beskidach Wschodnich*, wydany we Lwowie w latach 30. XX wieku. Tom 1 to *Bieszczady*, tom 2 to *Gorgany* a tom 3 to *Pasmo Czarnohorskie*. Każdy tom liczył ok. 250 stron. Przewodnik był zaopatrzony w szczegółowy, alfabetyczny Rejestr Nazw zawierający ok. 1100 pozycji.

Brał udział w pracach kartograficznych na zlecenie Wojskowego Instytutu Geograficznego. Był autorem wielu popularno-naukowych artykułów np. Uwagi o rozmieszczeniu siedzib huculskich, Z naszych rezerwatów cisowych, Województwo Stanisławowskie, Ludność tubylcza Beskidu Czarnohorskiego i wielu innych. Zgromadził bogatą prywatną bibliotekę, zbiór zabytków kultury materialnej huculszczyzny, zbiory przyrodnicze głównie skamieliny.

Lata II wojny światowej j przeżył w Grudziądzu. Ukrywał się w piwnicach co bardzo osłabiło jego zdrowie. Pozostawił pamiętnik z walk o miasto w styczniu – lutym 1945 oraz fotograficzną dokumentację zniszczeń. Po wyzwoleniu w latach

1945-1946 zatrudniony był przy porządkowaniu zbiorów w grudziądzkim Archiwum Miejskim. Wykonał kilka tysięcy zdjęć, przechowywanych w Muzeum Miejskim i w zbiorach archiwalnych.

W wyniku postępującej ciężkiej choroby zmarł 16 stycznia 1947 r. w wieku 69 lat. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Cmentarnej w Grudziądzu. W uroczystościach pogrzebowych uczestniczyły liczne rzesze mieszkańców Grudziądza.

Po Jego śmierci 13 lutego 1947 r. rodzina Gąsiorowskich ofiarowała muzeum grudziądzkiemu część zbiorów sztuki ludowej i przyrodniczych oraz fotograficznych. Były one eksponowane w Grudziądzu a pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku zbiory przyrodnicze przekazano do muzeum w Kwidzynie, gdzie można je oglądać do dzisiaj.

Henryk Gąsiorowski i jego grób na cmentarzu przy ul. Cmentarnej w Grudziądzu.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.